

ПОВЕРНЕННЯ ЗАБУТОЇ ПИСЬМЕННИЦІ: ГАЛИНА ЖУРБА

У статті простежується життєвий та творчий шлях Галини Журби, літературна спадщина якої досі маловідома, проте важлива для цілісного бачення українського літературного процесу першої половини ХХ ст. як на еміграції, так і в Україні.

Ключові слова: біографія, автобіографічна повість, спогади, літературна спадщина.

Halyna Sokol. The comeback of a forgotten woman writer: Halyna Zhurba

The paper sheds light on life and works of Halyna Zhurba, a woman writer whose literary heritage still remains little-known despite its importance for the coherent concept of Ukrainian literary process of the first half of the 20th century – both in mainland and abroad.

Key words: biography, autobiographical novel, memoirs, literary heritage.

Повернення українському читачеві літературної спадщини Галини Журби, авторки, чії високохудожні тексти виразно марковані знаком “національної самотності”, актуальне й потрібне. Адже її творчість, як і творчість багатьох письменників, витіснених несприятливими історичними обставинами з рідної землі в далеке зарубіжжя, позначена вольовою напругою, життєствердним пафосом, засвідчує ідейно-художні пошуки тієї генерації, яка вповні відчула гіркоту поразки і свіжий подих волі, безперспективність емігрантських буднів і можливості творчого самовиявлення. Її потужний заряд любові до України засвідчує непростий шлях українців початку минулого століття до національного самоусвідомлення. Не менш цікава й біографія письменниці – адже саме у враженнях дитинства черпала вона в заокеанських далях натхнення й любов до батьківщини, саме на власному життєвому досвіді розповіла про непростий шлях персонажів своєї прози до осмислення національної ідентичності. “Біографічний синерген” її творів (“Далекий світ”, “Тодір Сокір”) акумульований саме у світлих спогадах дитячого й підліткового віку.

Галина Журба (Галина Домбровська) народилася 29 грудня 1888 р. у заможній польській родині. Хоча Стефанія Андрусів вважає, що вона, як й Улас Самчук, походить із Волині [2, 221], та біографи письменниці місцем її народження називають село Соболівку на Вінниччині [10, 129].

Батько письменниці походив із давнього польського роду, мати Ізабелла – з дому Копистянських, ополяченого за часів унії українського роду. В автобіографічній повісті “Далекий світ” Галина Журба згодом напише про генетичний зв’язок цього “панства” з давніми, прапрадідівськими звичаями і традиціями, що розбудить в її юному серці голос крові: “Хоч продали свою нацйональність, пополячившись заради маєтків, кар’єри, – кров, раса лишилися українські. Та не тільки раса, але й вдача, родові традиції. Польського в них було стільки, що мова та римо-католицтво. Сміялись, співали, сварилися та плакали по-українськи” [7, 17].

Описуючи генеологію власного роду, Галина Журба вихоплює яскравими спалахами епізоди, що розкривають найчільніші риси української ментальності: схильність до гумору й “безумовно прекрасну рису українського національного характеру, як альтруїзм, співчутливість” [1, 115]. У сім’ї її називали Оленкою. Вона була первістком, згодом народилася на рік молодша Устина, потім – Івга (Ядвига) та брат Станіслав і наймолодша Софійка, котра з’явилась на світ, коли найстаршій сестрі було близько десяти років.

Діти в сім’ї Домбровських одночасно починали розмовляти польською й українською, та справжньою вчителькою народної мови й життєвої філософії стала для майбутньої письменниці Тетяна, нянька брата Станіслава. Вона збагатила мову та уявний світ дівчинки, передала їй “чимало життєвої мудрости й українського фольклору” [7, 171].

Натура в дівчинки була ліричною, схильною до тонкого відчуття й розуміння краси. То ж не дивно, що Оленка вже в ранньому віці, поринаючи в дитячі пустощі та забави,

визначила свою майбутню кар'єру: "Я вже вибрала собі дорогу; – буду маляркою, або письменницею" [7, 205-206].

Коли настала пора, старші діти почали навчатись. Оленці на той час виповнилось сім років. Азбука давалась їй нелегко, але, "наказивши маму", вдалося "второпати чорну маґ'ю читання". Найважче було збагнути, "чому пишеться історія, а читається істор'я". Пізніше всі твори письменниці надруковано саме з такою орфографією, для неї це було принциповим: "Твори мають публікуватися тільки її власним правописом, найфонетичнішим, найправильнішим, а як ні, – краще нехай твір не побачить світу" [8, 3].

До будинку Домбровських навідувалася вчителька Зоф'я Пйонтровська, яка щодня відкривала перед дітьми світ історії та географії, природи й арифметики, граматики та різних мов. Чомусь саме французька мова викликала в Оленки запеклу ворожнечу.

Любов до рідної української землі та селян, серед яких вона зростала, вплив багатих вікових традицій виплекали у дівчини особливий дар – на інтуїтивному рівні тонко відчувати не лише природу, а й душевний стан простих людей, переживати їхній біль, страждання як власні, що згодом спонукало Галину Журбу писати.

Свій перший вірш вона написала в неповні десять років, коли разом із мамою відвідала зруб Лотущина. "Вже одалеки видно оголене поле, де ще літом кучерявилася зелена діброва, застеляючи увесь схил гори від шпиля в долину. Тепер весь Лотущин понівечений, лежать повалені дуби, мов у якимсь скаженім, безщаднім бою покошені велетні. Жаль і жах проймають, дивлячись на це побоевище" [7, 307]. Під враженням побаченого з'явився вірш "Дубина" (Debina). Літературне починання дівчинки було помічене її вчителькою і стало відомим родині. Сама письменниця згадує: "Цей мій літературний дебют фатально відбився на деяких шкільних предметах, зокрема на граматиці та французькій мові" [7, 309]: мудрий батько пояснив "юному обдарованню", що майбутня письменниця повинна бути високоосвіченою людиною. Батьки та їхнє товариство часто влаштовували вечірки й аматорські вистави українською мовою: "Грають виключно українські п'єси" [7, 206]. Особливо сколихнула чуттєву та емоційну душу маленької дівчинки "Наталка Полтавка".

Уже 1909 р. вона видала в Одесі свою першу книжку "З життя", що містила шість оповідань: "В степу", "Сповідь", "Жарти", "Вовчєня", "В тайзі", "Студент". Теми оповідань – власні спостереження з життя. На жаль, точно з'ясувати життєвий шлях письменниці до 1912 р. неможливо: усі її спогади стосуються вже січня 1912 р., коли вона переїхала до Києва. Співпраця Галини Журби з "Українською хатою" розпочалася в 1910 році: на сторінках видання було опубліковано низку оповідань, а її прозова мініатюра ("Конячка") наробила чимало клопоту редакції – увесь наклад альманаху було конфісковано.

Роки, проведені в Києві, були сповнені історичних подій, важливих для України, вони не могли не вплинути на чутливу творчу натуру молодої авторки. Про цей період свого життя Галина Журба напише у спогадах "Від "Української хати" до "Музагету", де поруч із майже документальним викладом певних фактів ділиться переживаннями, що були резонансом на якусь подію. Спогади розкривають сучасному читачеві емоційно-подієвий бік її життя у столиці: молода письменниця цілковито занурилась у нове, цікаве для неї життя української інтелігенції тодішнього Києва – три книгарні, український клуб, та найбільше уваги вона віддає театру М. Садовського: "Микола Садовський, спадкоємець і носій традицій Марка Кропивницького – творця українського театру" [5, 132].

Тут, у Києві, письменниця остаточно зважилась на "рішальний на все життя, вибір нової батьківщини, "безталанної вдови" [8, 6]. Галина Журба пише: "Процес національного поглиблення почав у мені відбуватися бистрішим темпом, свідомо. Через рік я думаю вже по-українському" [4, 131]. Оскільки "Українська хата" "була на той час найпоступовішою, революційною трибуною молодих, трибуною їх протесту, бунту проти всілякої заскоружлості, безпринципності, політичного угодства" [4, 131], то й гуртувалися тут безкомпромісні митці, серед них і Галина Журба. Закарбувалася

у пам'яті й мовчазна демонстрація, яку організували українці в Києві на знак протесту проти заборони святкувати Шевченкові дні.

У травні 1914 р. письменниця, попросившись із редактором Павлом Богацьким, знову покидає Київ і кає “від людей, гамору, друкарської машинки”: “І знову ліс, батько, дім. Яка неповторність!!!” [5, 133]. Цю казкову ідилію розбиває приголомшлива звістка – війна! Австрія оголосила війну Сербії, і всі розуміють, що недовго чекати виступу Росії. Письменницю сповнює непохитна “нахрапна певність”, що ця війна стане кінцем Росії.

Галина Журба повертається до Києва, де застає зачинену “Українську хату”, “Раду” та “Літературно-науковий вісник” – вони більше не існують, а Богацький заарештований: “Взагалі розгром українства” [5, 134].

Навесні 1915 р. Галина Журба разом з Явдошкою Квіткою відкрили бюро перекладів. У трьох великих кімнатах містилося кілька друкарських машин, але лише одна з них була діюча, решта – “старий мотлох, стояв для декорації” [5, 134]. Засновниці бюро знали українську та російську, Галина Журба – ще польську і французьку, а Явдошка “слабувато” німецьку, що ж до інших мов – намагались викручуватись: “Мовляв, наш грек чи італієць виїхав несподівано до Москви” [5, 134]. Результатом такої діяльності стало неминуче швидке банкрутство.

Важким і трагічним виявився для письменниці 1917 рік: уночі 29-30 вересня у власній хаті було вбито її батька. Літературне життя на якийсь час перестало існувати: “Це ж були роки державотворчого пориву, боротьби, захоплен, радости, розпуки й жаху” [6, 135]. Перші його прояви стають помітними для киян узимку 1919-1920 рр. Але саме місто справляло гнітюче враження: “Збомбардований, розгромлений, обдертий, з погорілими домами, засмічений, згиджений, холодний і голодний Київ 1919-20 рр. нічим не нагадував того блискучого, пишного міста, яке я застала 1912 року, ані навіть того, яке пережило велику європейську війну й революцію 17-го року... Сплюндрований і стероризований Київ робив пригноблюючо-жалюгідне вражіння” [6, 135], – згадує Галина Журба. У цей час вона разом з іншими літераторами опинилась у “Всевидаті”, де з Наталею Романович редагує дитячий журнал “Волошки”.

Увесь одяг письменниці – “офіцерський непромокальний плащ” без військових відзнак, на ногах саморобні повстянки із “шинельного сукна”, а на голові – оксамитова фіолетова шапка. Ця єдина “надвірня і хатня” одіж поряд з іншими матеріальними трудностями зовсім не пригноблюють Галину Журбу, яка навіть серед злиднів уміє віднайти в житті щось нове та цікаве. Якщо порівняти теперішній стан молодої жінки з її заможнім дитинством у садибі батьків чи дідуся – різниця вражаюча. Та вечорами вона разом з іншими прямує до закладу “Кривий Джімі”, який письменниця називає “клуб-кав'ярня-шиночок, де сходиться богема: московсько-жидівська і наша” [6, 136]. Саме тут відбуваються авторські виступи, які започаткували росіяни, а потім цю традицію запозичили й українські митці. На одному з таких вечорів народилася ідея створення літературного журналу “Музагет”, автором ідеї, зі слів Галини Журби, був Юрій Меженко, а назву подав Дмитро Загул: “Музагет” згрупував біля себе цілий гурт тодішніх київських поетів і письменників” [6, 136]. Серед них – Михайло Івченко, Яків Савченко, Олекса Слісаренко, Микола Терещенко, Лесь Курбас, Дмитро Загул та обоє – Віктор та Ніні – Дубровські. Журнал цей проіснував недовго: “Врешті вийшло перше (і останнє) число “Музагету” – солідних розмірів книжка, з портретами: Тичини, Загула та Ярошенка (або Меженка, доступно не пригадую собі)” [6, 136]. У той важкий та голодний час випуск навіть єдиного номеру журналу був вартий особливої уваги як “своєрідний документ часу” [6, 136]. Тієї ж зими вийшла збірка Галини Журби “Похід життя”, яка містила оповідання 1910–1913 років, що вже друкувались в “Українській хаті”, й одне нове – “Пісня на одній струні”. Друк розпочинало видавництво “Сяйво”, та, коли видавець зник із Києва на півроку, авторка продала недодруковану книжку “Книгоспілці”, яка й опублікувала її.

Атмосфера у “Всевидаті” ставала “задушливою, а в Києві “шалів терор” – у редакцію дедалі частіше почали навідуватися підозрілі люди, а деякі давні знайомі починали “звертати на шлях советського “дворянства”, робити кар'єру” [6, 137]. Навесні 1920-го у “Всевидат” знов навідувався тип у чорних окулярах, почав присідати до Загула, розпитував...” [6, 137]. Цікавився він і особою Галини Журби. Письменниця змушена

залишити місто: “Тим часом мандрую з Кончицем у ліс, просто з “Всевидату”. Ідемо сошею кільканадцять кілометрів у напрямі Боярки” [6, 137]. Серед лісу стояли покинуті дачі, а навкруги – ні душі. Але саме це й тішить утікачів: “Настав такий час, що людина людини найбільше боїться, не довіряє, уникає” [6, 137]. Перебувши там кілька днів, колеги повертаються до Києва, довідуються про втечу більшовиків, а на місці “Всевидату” застають згарище: “Азіятська тактика, тікати й палити все недограбоване. Вони б увесь Київ спалили радо, тільки не встигли” [6, 137].

Письменниця описує, як востаннє забігла до своєї кімнати й розгубилася: “Що ж тут забирати з собою? Рукописи, пам’ятки? Брати, щоб запропастити десь у дорозі. Адже ж лечу в невідоме. А втім ... через місяць, можливо, повернемося. Може через два. Мій практичний змісл виявляється в останній хвилині, – беру милі листи від Бориса П. та зубну щітку, ховаю за викоти своєї сукні з чорного плюшу, золотої гіпюри й рожевого тюлю і покидаю Київ” [6, 137]. Галина Журба тоді ще не усвідомлювала, що ця розлука з улюбленим містом – назавжди.

У круговерті випробувань пореволюційної дійсності визріває мистецький таланти Галини Журби. Прихід в українську літературу зрілого прозаїка школи М.Коцюбинського із власною манерою письма і глибинною філософською скерованістю до осмислення людського буття в усій його багатовимірності засвідчила поява повісті “Зорі світ заповідають” (писаний протягом 1925–1928 рр. на Рівненщині, твір був опублікований у Львові 1933 р.). Згодом (у 1937 р.) львівське видавництво “Батьківщина” видає другу і третю частини “хроніки волинського села” – “Революція іде”. Цього ж року авторка розпочинає працювати над “шельмівським романом” “Доктор Кочіоні” (вийшов у Кракові в 1943 р.).

Із 1944 р. Журба разом із чоловіком Антоном Нивинським оселяються у Варшаві, де жила сестра письменниці. Після смерті Нивинського (1947) Журба, за її словами, “вдаючи із себе несповна розуму жебрачку”, перейшла три кордони до Західної Німеччини. Там в одному з центрів “Республіки ДіПі” – українському таборі Ганггофер Зідльонг у Реґенсбурзі – вона почала писати автобіографічну повість “Далекий світ”, яку закінчила на початку 50-х років” [3, 85-86].

“Далекий світ: автобіографічна розповідь” – це спроба викласти історію свого роду та власного дитинства. Сама назва твору засвідчує, що письменниця творила світ спогадів далеко від України (Реґенсбург, 1949 – Філадельфія, 1955). За її висловом, “це справжня повість про справжніх людей. Повість не модерна, писана не модерним стилем, допасованим до самої доби. Повість далека від сучасності, як сама доба” [7, 8]. Цей твір двічі виходив друком невеликими тиражами: 1955 р. у Буенос-Айросі та 1978 р. у Нью-Йорку. Загалом же про своє життя в 1912-1925 рр. на Західній Україні й у Польщі Галина Журба залишила непов’язані записи, які могли б скласти книжку під назвою “Були ми колись”.

Не всі твори письменниці вдалося розшукати в наш час: адже її “дорібок – розкиданий по (знищених) архівах і випадкових часописах” [9, 395]. Є. Маланюк слушно зауважив свого часу: коли науковці “чудом вишукують все (або хоч більшу частину того), що вийшло з-під пера Галини Журби, тоді літературне суспільство здивується різноманітністю заінтересувань письменниці, діапазоном її літературних ґатунків, врешті багатством і своєрідністю її лексики та енергією її синтаксиси” [9, 394]. Багато сторінок із біографії Галини Журби залишаються й досі закритими для нас. Деякі факти з її життя відкриває у своїх спогадах Володимир Біляїв, який познайомився з нею влітку 1954 р. у Філадельфії, куди доля закинула Галину Журбу на схилі літ. Там, “в скромному помешканні над крамницею книжок і сувенірів “Базар” стара письменниця доживала свого віку” [3, 96]. Саме тут працювала вона над другим томом роману “Тодір Сокір” та опікувалася другим виданням “Далекого світу”, залюбки приймала гостей, серед яких були Остап і Марта Тарнавські, Іван та Олена Коровицькі, подружжя Оксана Керч і Володимир Куліш, польський поет Юзеф Лободовський.

Її постійно манила Україна, той “далекий світ”, який вона назавжди покинула та знову і знову поверталася до нього думками, спогадами, сподіваннями.

Померла Галина Журба 9 квітня 1979 р. на дев’яносто першому р. у Філадельфії й похована на цвинтарі в Бавнд Бруку, де знайшли останнє пристановище багато

українських митців і політичних діячів. Письменниця-патріотка залишила нам у своїх творах як духовний заповіт непроминальну любов до рідної землі та рідного слова: “Так закінчився похід життя Галини Журби, але не похід її творчості, бо вона залишила українському народові свої твори, які щойно починають вирушати в похід по незалежній Україні. <...> Запорукою успіху творчості Галини Журби в поході життя є творче спілкування письменниці-майстра з новими читачами у незалежній Україні” [3, 84].

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Ім'я гелленів: Про національний характер українців // *Дзвін*. – 1993. – №10–12. – С. 110–115.
2. Андрусів С. Земля // *Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.*: Монографія. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000, Тернопіль: Джура 2000. – 340 с. – С. 203–240.
3. Біляїв В. “На неокраїнім крилі...” – Донецьк: Східний видавничий дім, 2003. – 348 с.
4. Журба Г. Від “Української хати” до “Музагету” (Люди й події) // *Україна*. – 1990. – №45. – С.130–131.
5. Журба Г. Від “Української хати” до “Музагету” (Люди й події) // *Україна*. – 1990. – №46. – С.132–134.
6. Журба Г. Від “Української хати” до “Музагету” (Люди й події) // *Україна*. – 1990. – №47. – С.135–137.
7. Журба Г. Далекий світ: автобіографічна розповідь. – New York: M.P.Kots (II вид.), 1978. – 371 р.
8. К-ий Іван [Іван Коровицький]. Таємна сила буття: Галина Журба // *Сучасність*. – 1979. – Ч.9 (225) – С. 3–15.
9. Маланюк Є. Ще про жіночу мужність // *Маланюк Є. Книга спостережень: Проза*. – Т.2. – Торонто, Онт., Канада: Накладом Видавництва “Гомін України”, 1966. – 478 с. – С. 392–397.
10. *Погребенник Ф.* Правда справжнього митця // *Україна*. – 1990. – №45 – С.129.
11. *Погребенник Ф.* Тихий сум Галини Журби // *Дзвін*. – 1990. – №1. – С.34–35.

Отримано 23 вересня 2010 р.

м. Івано-Франківськ

ЛТ

Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Філологічний факультет

Всеукраїнська наукова конференція

**“Харківський період” 20–30-х років ХХ ст. в історії української літератури:
ідеї, стилі, жанри**

Конференція відбудеться **4-5 жовтня 2011 р.** на філологічному факультеті Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Наукова проблематика конференції:

Харківський етап в українській літературі XVIII–XIX століття (Г. Сковорода, Г. Квітка-Основ'яненко, Гулак-Артемовський, І. Манжура та ін.);

Традиції, новаторство та стильове різноманіття української літератури “Харківського періоду”;

Семантика міста та міська символіка у прозі харківських письменників 20–30-х років ХХ ст.;

Театральний модус харківських драматургів 20–30-х років ХХ ст.;

Концептуальність художніх світів “харківської поезії” 20–30-х років ХХ ст.;

Харків 20–30-х років ХХ століття в українській літературній журналістиці;

Традиціоналістські та модерністські парадигми художнього слова 20–30-х років ХХ ст.:
лінгвопоетичні аспекти.

Художні концепти в українській літературі 20–30-х років ХХ ст.

Постколоніальне прочитання харківського тексту 20–30-х років ХХ ст.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

пл. Свободи, 4, м. Харків, 61077.

Кафедра історії української літератури, філологічний факультет

E-mail: ukrlit_hnu@mail.ru

Контактний телефон: (057) 707-53-38

Юрій Ларін, Ольга Філон, Альона Дубровська